

IRODALOM

FOLYÓIRATCIKKEK

MARTIN BUJARD (szerk.): *Schwerpunktthema: Elterngeld und Elternzeit: Ziele, Diskurse und Wirkungen. ('Elterngeld' és 'Elternzeit': célok, viták és hatások.) Zeitschrift für Familienforschung, 2013/2.*

A *Zeitschrift für Familienforschung* 2013/2-es száma tematikus különszám, amely a 2007-ben bevezetett németországi gyed-rendszerrel foglalkozik. A szerkesztő, Martin Bujard által jegyzett – önálló tanulmányként is megálló – bevezető mellett további hat tanulmány járja körül a témát, vagyis az új szabályozás megszületésének körülményeit, az ezt megelőző és követő vitákat, érveket és ellenérveket, illetve a szabályozás különböző társadalmi hatásait. Mivel 2014 januárjától Magyarországon a gyed-rendszer jelentős reformjára került sor, általában is érdekesek lehetnek a németországi tapasztalatok, de a hazai olvasók számára érdekes lehet annak az áttekintése is, milyen módon történik egy fontos családpolitikai reform bevezetése és értékelése egy fejlett tudományos és államigazgatási kultúrával rendelkező országban.

Első lépésben röviden bemutatjuk a 2007. évi német családtámogatási reformot. A reform bevezetését megelőző időszakban Németországban gyakorlatilag egy kizárólag gyesszerű ellátást nyújtó anyasági ellátási rendszer működött (Erziehungsgeld). Lényege az volt, hogy a kisgyermekes szülő – 97%-ban az anya – a gyermekvállalás előtti jövedelmi, aktivitási helyzetétől függetlenül két évig havi 300 euróban részesült. A juttatás igénybevétele mellett csak részállásban lehetett munkát vállalni. Aki korábban kívánt teljes állásban visszatérni a munkapiacra, 12 hónapig vehetett igénybe havi 450 eurós emelt, de összességében alacsonyabb összeget.

A 2007-től bevezetett Elterngeld legfontosabb jellemzői a következők: folyósítási időszaka a Erziehungsgelddel szemben csak 14 hónap, amelyből két hónapot – néhány kivétellel – az apának kell igénybe venni, különben elvész. Az apa nemcsak az anyával felváltva, hanem vele párhuzamosan is igénybe veheti a plusz két hónapot. A juttatás gyedszerű, összege nem egységes, hanem a korábbi nettó jövedelem függvénye, annak sávosan egyre kisebb aránya. A minimális összeg havi 300 euró, ez előzetes foglalkoztatotti jogviszony nélkül is mindenkinek jár. Maximuma havi 1800 euró. A juttatás összege megfelelő számú és korú kistestvér esetén még plusz 10%-kal (Geschwisterbonus) nő. Az Elterngeld folyósítása alatt elvileg ugyan vállalható munka, de a részletszabályokat úgy alakították ki, hogy ez anyagilag ritkán éri meg: teljes állás esetén csak a minimál összeg jár, részállás esetén pedig csökkentett összeg, amely a legjobb esetben a teljes állás és a részmunka közötti jövedelmkülönbség kétharmadát pótolja; ez általában lényegesen alacsonyabb, mint a nem dolgozóknak járó összeg. 2008-ban az anyáknak kifizetett havi átlagos összeg 844 euró volt, ez azt jelenti, hogy – a rövidebb kifizetési időszak ellenére – az egy született gyermekre jutó átlagos támogatás összege az Erziehungsgeldhez viszonyítva mintegy 40%-kal nőtt. Míg azok a szülők, akik a gyermekvállalás előtt nem rendelkeztek munkajövedelemmel, a rövidebb folyósítási idő miatt a változatlan havi összeg ellenére jóval rosszabbul jártak, a többség rövidebb idő alatt ugyan, de összességében lényegesen nagyobb jövedelemhez jutott az új rendszerrel. Az új rendszer a költségvetés szempontjából a korábbinál egyértelműen,

nagyjából évi 1,8 milliárd euróval nagyobb terheket jelent, de az Elterngeld mintegy évi 4,5 milliárd eurós költsége még mindig töredék például a családi pótlék évi 40 milliárd eurós költségéhez viszonyítva.

Mint azt több szerző is hangsúlyozza, a német gyed bevezetésére érdekes politikai körülmények között került sor. Az ezredfordulót követő években különféle befolyásos civil szervezetek – elsősorban a 2003-ban alapított Allianz für die Familie – erőteljesen hangsúlyozták a munka és a család jobb összeegyeztethetőségének, a gyermekvállalás utáni jövedelem-kiesés csökkentésének szükségességét. Többször sor került konkrét szabályozási javaslatok megfogalmazására, akár minisztériumi anyagokban is, majd 2006-ban a Hans Bertram által koordinált, úgynevezett 7. családokról szóló jelentésben. (A családokról szóló jelentéseknek (Familienbericht) Németországban speciális tradíciója van. Ezek olyan rendszeresen, hozzávetőleg öt évente megjelenő összefoglaló jelentések, amelyek komoly apparátussal és tudományos eszközökkel feldolgozzák és áttekintik a családok aktuális helyzetét és problémáit. A jelentések elkészítését a mindenkori családokért felelős minisztérium finanszírozza, a jelentéseket azonban a parlament adja ki.)

A pártpolitikában a 2005-ig a munkapiacról való anyai távollét hosszát csökkentő javaslatok eredendően a szociáldemokraták nevéhez fűződtek, míg a kereszténydemokraták alapvetően elleneztek őket. A jogszabály előkészítése is a szociáldemokrata Schröder-kormány alatt történt meg, de megszavazásra és a bevezetésére mégsem ekkor, hanem már a nagykoalíciós kormányban, Ursula von der Leyden kereszténydemokrata családügyi miniszter alatt került sor. A német gyed bevezetése azonban nem igazán közelíthető meg pusztán ideológiai alapon, hiszen olyan intézkedésről van szó, amely nagyban ellentétes a hagyományos baloldali értékekkel is, például egyértelműen növeli a társadalmi egyenlőtlenségeket.

A Elterngeld kapcsán felmerül a kérdés, mi volt egyáltalán az intézkedés célja. Martin Bujard médiaelemzés segítségével mutatja be, hogy az új juttatás bevezetésekor felmerült érvrendszerben öt különböző célt neveztek meg:

- a kisgyermekes családok jövedelmi helyzetének javítása;
- annak lehetővé tétele, hogy a szülők gyermekük első évében valóban ideális körülmények között, gyermekükkel foglalkozhassanak (Schonraum);
- a női foglalkoztatottság növelése;
- a férfiak nagyobb bevonása a gyermekek nevelésébe;
- a gyermekvállalási kedv növelése.

Bujard bemutatja, hogyan változik az idő és az aktorok függvényében, hogy mikor melyik cél kerül előtérbe. Érdekes megfigyelni azt is, hogy bár a születésszám növelésének célja már nem számít abszolút politikai tabunak, a politikusok megnyilvánulásaiiban jellemzően csak indirekt célzásokban kerül elő. (Németországban a hitleri faji alapú pronatalista népesedéspolitika „hosszú árnyéka” mindmáig determinálja azt, mit és hogyan mer nyilatkozni egy politikus a német nép nemzetközi összehasonlításban igen rossz demográfiai helyzetéről.) Így lehetséges, hogy míg a médiában a Kindergeld kapcsán a legtöbbször említett cél egyértelműen a termékenység növelése volt, a politikai szereplők az öt cél közül ezt említették a legritkábban.

Legalább ennyire érdekes az előzmények és a minták kérdése. Mint arra Mayer és Rösler tanulmánya felhívja a figyelmet, az új juttatást modern és előremutató lépésnek beállító nyilvános és a tudományos diskurzusban a skandináv minták emlegetése dominált, és a Kindergeldet ezen minták átvételeként mutatták be. Eközben arról kevesebb

szó esett, hogy a bevezetett juttatás igen nagy hasonlatosságot mutat a nyolcvanas éves NDK családpolitikájának egyik, az egyesüléskor felszámolt juttatásával, az úgynevezett „Babyjahr”-rel.

Ha a célok ennyire különbözők, nyilván kérdéses, mi is számít sikernek, mivel is mérjük a hatást. Az egyes tanulmányok részletesen foglalkoznak azzal a kérdéssel, hogy a különböző szempontokból mennyire is tekinthető sikeresnek a Kindergeld bevezetése. Míg a Schonraum, vagyis az ideális, nyugodt gyermeknevelési viszonyok megteremtéséhez való hozzájárulás kérdése empirikusan igen nehezen tesztelhető, a másik négy elvárt cél esetében megoldható a tényleges hatásvizsgálat.

Heike Trappe tanulmányában rámutat, hogy az intézkedés hatására valóban nőni kezdett az apák részvétele, évről évre egyre többen vesznek igénybe szülői juttatást. Az intézkedés bevezetését megelőzően 4% alatt volt az apai igénybevétel, 2007-től 20%-ra ugrott, 2011 végén született gyermekeknél pedig már 28%-ig emelkedett. Az adatokból ugyanakkor az is kiderült, hogy ez a „lelkésedés” csak addig tart, amíg a juttatás logikájának a kényszere hat, vagyis a két hónapnál hosszabb apai otthonlét nemhogy gyakoribb lett volna, hanem egyenesen ritkábbá vált a Kindergeld bevezetése óta. A ritka, két hónapot meghaladó apai igénybevétel mögött pedig elsődlegesen nem ideológiai, hanem gyakorlati okok húzódnak, például egy nagyon jól kereső feleség. Érdekes az is, hogy az apák igen kis aránya, mintegy 16%-a veszi igénybe a juttatást az anya juttatásának lejárta után, inkább a szülést követő, vagy a nyári hónapokban történő párhuzamos igénybevétel a jellemző. A juttatás bevezetése után tehát valójában csak annyi történt, hogy az apák egy kisebbsége hajlandó az anya mellett (és nem helyett) két hónapot otthon lenni, meglehetősen jó anyagi kondíciókkal.

Már a bevezetőben is említettük, hogy a juttatás általában még németországi szemmel is jelentős mértékben, a korábbi juttatáshoz képest mintegy havi 480 euróval javította a maximum egyéves gyermeket nevelő családok jövedelmi helyzetét. A társadalmi átlagot tekintve a juttatás hatásra lényegesen csökkent – bár továbbra is megmaradt – az egy év alatti gyermeket nevelő családok egy főre jutó jövedelmének elmaradása a gyermektelen, illetve idősebb gyermeket nevelő családokhoz viszonyítva. Ugyanakkor a növekmény erőteljesen függ a szülés előtti jövedelmi helyzettől, és mindenképpen érdemes megjegyezni, hogy a nők mintegy 43%-a csak a minimális összeget (havi 300 euró) kapja. Ez jellemző a legrosszabb, korábban munkát nem vállaló, és a legjobb helyzetű, a szülés után hamar ismét teljes állást vállaló nőkre egyaránt. Összességében azt lehet mondani, az új juttatásból anyagi értelemben nagyobb mértékben az egygyermekes, volt nyugatnémet, felsőfokú végzettségű, előzetes munkavisztonnyal rendelkező nők profitáltak.

Szintén Geyer és szerzőtársai vizsgálják – a SOEP adatbázisára épített mikorszimulációs modellel – a gyed bevezetésének a női foglalkoztatottságra gyakorolt hatását. A hatás ugyancsak egyértelmű, bár kétirányú, és részben nem a várt hatás. Németországban a gyed bevezetése előtt az anyák részállásban meglehetősen nagy arányban, csaknem 20%-ban munkát vállaltak már a gyermekük egyéves kora előtt, míg azoknak az anyáknak aránya, akik akár teljes állást is vállaltak, csupán néhány százalék volt. Ezen nők esetében a gyed bevezetése egyértelműen csökkentette a gyermek egyéves kora alatti munkavállalás esélyét. Ezzel szemben – szintén logikus módon – fordított hatás figyelhető meg a gyermek egy- és kétéves kora között: a korábbi rendszerhez viszonyítva ebben az életszakaszban nőtt az anyák munkába állási esélye.

A két évet együtt nézve azonban a hatás erőteljesen a társadalmi helyzet függvényének bizonyult: a támogatáspolitikai váltás hatására egyértelműen és erősen nőtt az esélye annak, hogy az alacsony jövedelmű, illetve a volt NDK-s területeken élő nők munkaidőben állást vállaljanak a gyermekük kétéves kora előtt. Szintén nőtt a gyermeküket egyedül nevelő nők munkába állási esélye, de a teljes munkaidős állást tekintve. Ezzel szemben – az egyéves korig való munkapiaci belépés esélyének csökkenése miatt – szignifikánsan csökkent annak esélye is, hogy egy magas jövedelmű, illetve általában egygyermekes nő munkát vállaljon akár rész-, akár teljes állásban gyermeke kétéves koráig.

A termékenységet tekintve a kép valójában szintén egyértelmű: az intézkedés bevezetésének hatására bizonyosan nem következett be valós és látható mértékű növekedés a gyermekvállalási kedvben. Amiről hatásként esetleg szó lehet, az egyfelől a társadalmi rétegek közötti átstrukturálódás, másfelől az, hogy az intézkedés bevezetése esetleg egy komolyabb visszaesést akadályozott meg. Míg az utóbbi feltételezés alapvetően spekulatív, addig az átstrukturálódás ténye többváltozós elemzésekkel igazolható. Az eredmények szerint az intézkedés bevezetését követően a 35–44 éves felsőfokú végzettségű nők körében nőtt a további gyermek vállalásának esélye. Mivel Németországban a felsőfokú végzettségű nők termékenysége a legalacsonyabb, az intézkedés valamennyire hozzájárulhat a társadalmi rétegek közötti különbségek csökkentéséhez.

Összességében – és ez már nem a szerzők, hanem a recenzens megállapítása – úgy tűnik, hogy bár a németországi gyed-rendszert nagy, tudományosan megalapozott háttérapparátussal készítették el és bevezetését komoly politikai és médiafigyelem kísérte, az általa kiváltott hatások mégsem felelnek meg az előzetesen elvártaknak.

Kapitány Balázs

DEMOGRÁFIAI FOLYÓIRATSZEMLE

EUROPEAN JOURNAL OF POPULATION

az Európai Népesedési Társaság folyóirat

2013. No. 4.

- BARBAN, N.: Family Trajectories and Health: A Life Course Perspective.
 LUCI-GREULICH, A. – THÉVENON, O.: The Impact of Family Policies on Fertility Trends in Developed Countries.
 IVANOCA, K. – KALMIJN, M. – UUNK, W.: The Effect of Children on Men's and Women's Chances of Re-partnering in a European Context.
 SINGH, A. – GAURAV, S. – DAS, U.: Household Headship and Academic Skills of Indian Children: A Special Focus on Gender Disparities.
 MARSHALL, A. – NORMAN, P. – PLEWIS, I.: Applying Relational Models to the Graduation of Disability Schedules.
 GOLDSCHIEDER, F.K.: Gerda Neyer, Gunnar Andersson, Hill Kulu, Laura Bernardi, and Christoph Bühler (eds.): The Demography of Europe.

INTERNATIONAL MIGRATION REVIEW
a New-York-i Migrációs Kutatóközpont folyóirata
2013. No. 4.

- OTTONELLI, V – TORRESI, T.: When is Migration Voluntary?
- FERNANDEZ, B.: Traffickers, Brokers, Employment Agents, and Social Networks: The Regulation of Intermediaries in the Migration of Ethiopian Domestic Workers to the Middle East.
- THOMAS, K. J. A. – INKPEN, C.: Migration Dynamics, Entrepreneurship, and African Development: Lessons from Malawi.
- HUNTER, L. M. – MURRAY, S. – RIOSMENA, F.: Rainfall Patterns and U.S. Migration from Rural Mexico.
- LEERKES, A. – BACHMEIER, J. D. – LEACH, M. A.: When the Border Is “Everywhere”: State-level Variation in Migration Control and Changing Settlement Patterns of the Unauthorized Immigrant Population in the United States.
- GRATTON, B. – MERCHANT, E.: Immigration, Repatriation, and Deportation: The Mexican-Origin Population in the United States, 1920–1950.
- PERREIRA, K. M. – ORNELAS, I.: Painful Passages: Traumatic Experiences and Post-Traumatic Stress among U.S. Immigrant Latino Adolescents and their Primary Caregivers.
- VAN KERCKEM, K. – VAN DER BRACHT, K. – STEVENS, P. A. J. – VAN DE PUTTER, B.: Transnational Marriages on the Decline: Explaining Changing Trends in Partner Choice among Turkish Belgians.

JOURNAL OF MARRIAGE AND FAMILY
az USA Családi Kapcsolatok Nemzeti Tanácsának folyóirata
2013. No. 5.

- VAN DER PAS, S. – VAN TILBURG, T. G. – SILVERSTEIN, M.: Stepfamilies in Later Life.
- SUANET, B. – VAN DER PAS, S. – VAN TILBURG, T. G.: Who is in the Stepfamily? Change in Stepparents’ Family Boundaries between 1992 and 2009.
- PEZZIN, L. E. – POLLAK, R. A. – SCHONE, B. S.: Complex Families and Late-Life Outcomes Among Elderly Persons: Disability, Institutionalization, and Longevity.
- DE JONG GIERVELD, J. – MERZ, E.-M.: Parents’ Partnership Decision Making After Divorce or Widowhood: The Role of (Step)Children.
- STEINBACH, A.: Family Structure and Parent–Child Contact: A Comparison of Native and Migrant Families.
- BECKER, O. A. – SALZBURGER, V. – LOIS, N. – NAUCK, B.: What Narrows the Stepgap? Closeness Between Parents and Adult (Step)Children in Germany.
- SHERMAN, C. W. – WEBSTER, N. J. – ANTONUCCI, T. C.: Dementia Caregiving in the Context of Late-Life Remarriage: Support Networks, Relationship Quality, and Well-being.
- SELTZER, J. A. – YAHIRUN, J. J. – BIANCHI, S. M.: Coresidence and Geographic Proximity of Mothers and Adult Children in Stepfamilies.

- KALMIJN, M.: Adult Children's Relationships with Married Parents, Divorced Parents, and Stepparents: Biology, Marriage, or Residence?
- BROWN, S. L. – SHINOHARA, S. K.: Dating Relationships in Older Adulthood: A National Portrait.
- ABNER, K. S. – GORDON, R. A. – KAESTNER, R. – KORENMAN, S.: Does Child-Care Quality Mediate Associations Between Type of Care and Development?
- DEW, J. – WILCOX, W. B.: Generosity and the Maintenance of Marital Quality.
- SUITOR, J. J. – GILLIGAN, M. – PILLEMER, K.: Continuity and Change in Mothers' Favoritism toward Offspring in Adulthood.
- NEPOMNYASCHY, L. – TEITLER, J.: Cyclical Cohabitation among Unmarried Parents in Fragile Families.
- FOMBY, P. – BOSICK, S. J.: Family Instability and the Transition to Adulthood.
- GELLER, A.: Paternal Incarceration and Father–Child Contact in Fragile Families.
- GASSMAN-PINES, A.: Daily Spillover of Low-Income Mothers' Perceived Workload to Mood and Mother–Child Interactions.

POPULATION¹

a Francia Nemzeti Népeségtudományi Intézet folyóirata
2013. No. 3.

- MAZUY, M. – BARBIERI, M. – D'ALBIS, H.: Recent Demographic Trends in France: Fertility Remains Stable.
- BARBIERI, M.: Mortality in France by Département.
- LI MA: Employment and Motherhood Entry in South Korea, 1978–2006.
- THOMPSON, M. E. – HUANG, Y. C. – BOUDREAU, C. – FONG, G. T. – VAN DEN PUTTE, B. – NAGELHOUT, G. E. – WILLEMSSEN, M. C.: Accounting for the Effects of Data Collection Method. Application to the International Tobacco Control Netherlands Survey.
- VALDES, B.: Demographic Analysis of AIDS Mortality in Spain.

POPULATION AND DEVELOPMENT REVIEW

az Amerikai Népesedési Tanács folyóirata
2013. No. 4.

- BILLARI, F. C. – DALLA-ZUANNA, G.: Cohort Replacement and Homeostasis in World Population, 1950–2100.
- KLÜSENER, S. – NEELS, K. – KREYENFELD, M.: Family Policies and the Western European Fertility Divide: Insights from a Natural Experiment in Belgium.
- FENELON, A.: Geographic Divergence in Mortality in the United States.
- FREJKA, T. – ZAKHAROV, S.: The Apparent Failure of Russia's Pronatalist Family Policies.

¹ A Population összes száma teljes terjedelemben megjelenik francia és angol nyelven is.

- MINAGAWA, Y.: Inequalities in Healthy Life Expectancy in Eastern Europe.
SANDERSON, W. C. – SCHERBOV, S.: The Characteristics Approach to the Measurement of Population Aging
WYMAN, R. J.: The Effects of Population on the Depletion of Fresh Water

POPULATION RESEARCH AND POLICY REVIEW

a KLUWER Akadémiai Kiadó és a Déli Demográfiai Egyesület folyóirata
2013. No. 5.

- O'HARE, W. P.: Introduction: Results of the 2010 U.S. Decennial Census.
HOGAN, H. – CANTWELL, P. J. – DEVINE, J. – MULE Jr., V. T. – VELKOFF, V.:
Quality and the 2010 Census.
ICELAND, J. – SHARP, G.: White Residential Segregation in U.S. Metropolitan Areas:
Conceptual Issues, Patterns, and Trends from the U.S. Census, 1980 to 2010.
SPRING, A. L.: Declining Segregation of Same-Sex Partners: Evidence from Census
2000 and 2010.
WINKLER, R.: Research Note: Segregated by Age: Are We Becoming More Divided?
SALVO, J. J. – LOBO, A. P.: Misclassifying New York's Hidden Units as Vacant in
2010: Lessons Gleaned for the 2020 Census.
JAROSZ, B. – HOFMOCKEL, J.: Research Note: What Counts as a House? Comparing
2010 Census Counts and Administrative Records.
O'HARE, W. P.: What Data from the 2010 Census Tell Us about the Changing Child
Population of the United States.
HOWDEN, L. M.: Research Note: Babies Born After Census Day: How the Census
Bureau Addressed Dates of Birth After Census Day in the 2010 Census.